

STAVOVI PREMA

V A R I J E T E T I M A
S R P S K O G
J E Z I K A

1. UVODNE NAPOMENE

Sigurno da ne postoji čovek koji na neki način, makar i u najmanjoj meri, nije zainteresovan za jezik. Gde god postoji određena ljudska zajednica, a samim tim i jezik ili jezici kojima se ta zajednica služi, svrsishodno je govoriti o stavovima prema jeziku te zajednice. Otuda ima smisla i posebno je zanimljivo, imajući u vidu da su to mladi ljudi, govoriti o stavovima prema jeziku koje imaju stanari Studentskog grada.

Stavovi prema jeziku spadaju u jednu relativno mladu i kod nas još uvek nedovoljno izučavanu oblast koja se najčešće naziva narodnom lingvistikom¹. Iako, na ovdašnjim prostorima, do nedavno, zapostavljani i slabije izučavani, stavovi prema jeziku postaju sve interesantnija oblast jezičkog proučavanja. Sve je više istraživačkih radova koji su posvećeni upravo njima². Izuzme li se sama naučnička radoznalost, koja je jedan od osnovnih pokretača svakog naučnog rada, postavlja se pitanje zbog čega je uopšte bitno proučavati stavove prema jeziku? Kakva korist od toga? Od mnogih oblasti u kojima su od koristi saznanja dobijena proučavanjem stavova prema jeziku mogu se izdvojiti tri najvažnije. Prvu oblast čine međuljudski odnosi u celini, bilo da se misli na interpersonalne, interetničke ili internacionalne odnose. Tu se, pre svega, misli na pitanje etničkih, nacionalnih i međunarodnih jezika. Drugu oblast predstavlja jezičko planiranje. Recimo, kod izbora standardnojezičke norme, od velike je važnosti znati koji su to varijeteti koje određena govorna zajednica³ prihvata, a koji su to varijeteti koje ona ne prihvata. I najzad, treća oblast je nastava jezika. Često se čuje da: "postoje dobar i loš jezik, laki i teški, privlačni i odbojni jezici; neke nacije su manje, neke više, a neke nisu uopšte obdarene za učenje stranih jezika; u jeziku uvek ima jedno ispravno i drugo pogrešno...". Ovakvi i slični stavovi su široko rasprostranjeni. Uglavnom predstavljaju predrasude koje treba neutralisati i, na taj način, olakšati učenje jezika.⁴

2. ISTRAŽIVANJE

Cilj istraživanja je bio da se dode do određenih zaključaka o stavovima studenata prema varijetetima srpskog jezika. Istraživanje je sprovedeno juna 2001. godine, u formi ankete, na uzorku od 88 ispitanika. Od opštih podataka od ispitanika se tražilo da navedu pol, fakultet, godinu studija i mesto rođenja. Anketirano je 47 (53,4%) osoba ženskog i 41 (46,6%) osoba muškog pola. Studenti su bili sa 16 različitih fakulteta i 2 više škole, sa svih godina studija. Kad je reč o mestu rođenja, evidentirano je čak 49 različitih gradova koje su studenti navodili. Ti gradovi su grupisani u 7 regija:

Ispitanici iz južne Srbije su, od svih ispitanika, najodaniji svome dijalektu.

Drugo pitanje se ticalo toga da li zavičajni govor treba zameniti književnim jezikom ili treba koristiti i jedan i drugi. Ovde su zabeleženi sledeći odgovori:

Stav	Broj ispitanika	%	Ukupno	%
Svaki govornik bi trebalo da zameni zavičajni govor književnim jezikom	30	34,1	85	96,6
Svaki govornik bi trebalo da upotrebljava i književni jezik i zavičajni govor	55	62,5		
Upitnici bez odgovora			3	3,4

Tabela 4: Distribucija odgovora na pitanje o upotrebi književnog jezika i zavičajnog govora

U odnosu na regije iz kojih potiču ispitanici, to izgleda ovako:

Regija	Centralna Srbija	Zapadna Srbija	Bosna	Vojvodina	Južna Srbija	Hrvatska	Crna Gora
Broj ispitanika	24	24	15	8	7	5	5
Zamena zavičajnog govora književnim	7	9	6	5	1	2	2
%	29,2	37,5	40	62,5	14,3	40	40
Upotreba oba govora	17	14	8	2	6	3	3
%	70,8	58,3	53,3	25	85,7	60	60
Upitnici bez odgovora	0	1	1	1	0	0	0
%	0	4,2	6,7	12,5	0	0	0

Tabela 5: Distribucija odgovora na pitanje o upotrebi književnog jezika i zavičajnog govora

Izuzetak predstavlja Vojvodina. Jedino većina ispitanika iz Vojvodine smatra da zavičajni govor treba potpuno potisnuti. Ako se književni jezik, u odnosu na dijalekte, tretira kao prestižan, onda se može zaključiti da do ove vrste prestiža najviše drže ispitanici iz Vojvodine.

Ako posmatramo odgovore na 1. i 2. pitanje, zajedno, dobićemo sledeće:

1. pitanje – 2. pitanje	Broj ispitanika	%	Ukupno	%
Književni jezik je bolji od dijalekata – Upotreba oba govora	39	44,3	88	100
Književni jezik je bolji od dijalekata – Zamena zavičajnog govora književnim	29	32,9		
Književni jezik nije bolji od dijalekata – Upotreba oba govora	16	18,2		
Književni jezik nije bolji od dijalekata – Zamena zavičajnog govora književnim	1	1,1		
Književni jezik je bolji od dijalekata – Bez odgovora	2	2,3		
Književni jezik nije bolji od dijalekata – Bez odgovora	1	1,1		

Tabela 6: Distribucija odgovora na 1. i 2. pitanje zajedno

Kao što se može videti, većina onih koji književni jezik smatraju boljim od zavičajnog govora se ipak opredeljuje za paralelnu upotrebu oba. Znatan broj se međutim zalaže i za potiskivanje zavičajnog govora. Ogromna većina ispitanika koji ne misle da je književni jezik bolji od zavičajnog govora se zalaže, što je na neki

način i logično, za paralelnu upotrebu i književnog jezika i zavičajnog govora. Zanimljivo je da se jedan ispitanik, iako smatra da književni jezik nije bolji od zavičajnog govora, ipak zalaže za zamenu zavičajnog govora književnim jezikom. Treće pitanje se odnosilo na vrednovanje govora Niša. Većina ispitanika je (kao što se od njih i tražilo) zaokruživala više odgovora. Najviše njih je govor Niša okarakterisalo kao gramatički nepravilan:

Stav	Broj ispitanika	%
Gramatički pravilan	2	2,3
Gramatički nepravilan	79	89,8
Melodičan	13	14,8
Monoton	9	10,2
Prijatan za uho	11	12,5
Neprijatan za uho	37	42,0

Tabela 7: Distribucija odgovora na pitanje o vrednovanju govora Niša

Zanimljivo je, pošto se od ispitanika traži vrednovanje samo bosanskog govora i govora Niša, pogledati kakvi su, u tom pogledu, stavovi onih koji potiču iz Bosne, odnosno južne Srbije. Kod govora Niša, to izgleda ovako:

Regija	Broj ispitanika	Gramatički pravilan	Gramatički nepravilan	Melodičan	Monoton	Prijatan za uho	Neprijatan za uho
Bosna	15	0	13	0	1	1	9
%	100	0	86,7	0	6,7	6,7	60
Južna Srbija	7	2	6	3	1	2	3
%	100	28,6	85,7	42,8	14,3	28,6	42,8

Tabela 8: Distribucija odgovora na pitanje o vrednovanju govora Niša u zavisnosti od regije iz koje ispitanici potiču (Bosna ili južna Srbija)

I jedni i drugi govor Niša vrednuju, otprilike u istom odnosu, kao gramatički nepravilan. Što se tiče ispitanika iz južne Srbije, indikativno je da dva ispitanika (što je i ukupan broj na nivou celog uzorka ispitanika) vrednuju ovaj govor kao gramatički pravilan. Neki su ga okarakterisali i kao melodičan i prijatan za uho. Sa druge strane, indikativno je da ga znatan broj ispitanika iz Bosne vrednuje kao neprijatan za uho.

Četvrto pitanje se odnosilo na vrednovanje bosanskog govora. I ovde su ispitanici, kao i u prethodnom pitanju, budući da su na isti način formulisana, zaokruživali više odgovora. Najviše njih bosanski govor vrednuje kao neprijatan za uho:

Stav	Broj ispitanika	%
Gramatički pravilan	28	31,8
Gramatički nepravilan	19	21,6
Melodičan	37	42,0
Monoton	9	10,2
Prijatan za uho	34	38,6
Neprijatan za uho	68	77,3

Tabela 9: Distribucija odgovora na pitanje o vrednovanju bosanskog govora
Ispitanici iz Bosne i južne Srbije su ga okarakterisali ovako:

Regija	Broj ispitanika	Gramatički pravilan	Gramatički nepravilan	Melodičan	Monoton	Prijatan za uho	Neprijatan za uho
Bosna	15	8	0	9	0	8	0
%	100	53,3	0	60	0	53,3	0
Južna Srbija	7	2	3	1	2	2	5
%	100	28,6	42,8	14,3	28,6	28,6	71,4

Tabela 10: Distribucija odgovora na pitanje o vrednovanju bosanskog govora u zavisnosti od regije iz koje ispitanici potiču (Bosna ili južna Srbija)

Nijedan ispitanik iz Bosne bosanski govor nije vrednovao kao gramatički nepravilan, a većina ispitanika iz južne Srbije smatra da je ovaj govor neprijatan za uho. Kao što smo videli, znatan broj ispitanika iz Bosne je govor Niša vrednovao kao neprijatan za uho. Ispitanici iz južne Srbije su bosanski govor vrednovali i kao gramatički nepravilan i kao monoton, što nije učinio nijedan ispitanik iz Bosne.

Peto pitanje se ticalo toga da li je iskvareniji gradski ili seoski govor. Dati su sledeći odgovori:

Stav	Broj ispitanika	%	Ukupno	%
Gradski govor je iskvareniji	43	48,9	84	95,4
Seoski govor je iskvareniji	41	46,6		
Upitnici bez odgovora	2	2,3		
Odgovori u vidu komentara	2	2,3		

Tabela 11: Distribucija odgovora na pitanje da li je iskvareniji gradski ili seoski govor

U jednom upitniku se navodi da to zavisi od područja, a u jednom da su iskvarena oba govora, svaki na svoj način.

Po mišljenju ispitanika, gradski govor je za nijansu iskvareniji od seoskog. To je razmišljanje koje ima uporište u već uočenom stavu da seoski govor odgovara nekom "prirodnom" stanju jezika, te da je samim tim bolji i lepši od gradskog, koji je "veštački" i vremenom se "iskvario".⁶ Ovog puta taj stav nije ubedljivo potvrđen. Zanimljivo da je većina ispitanika muškog pola iskvarenijim ocenila gradski govor, dok većina ispitanika ženskog pola iskvarenijim smatra seoski govor:

Stav	Broj ispitanika	%	Ukupno	%
Gradski govor je iskvareniji	25	61,0	40	97,6
Seoski govor je iskvareniji	15	36,6		
Upitnici bez odgovora	1	2,4		

Tabela 12: Distribucija odgovora ispitanika muškog pola na pitanje da li je iskvareniji gradski ili seoski govor

Stav	Broj ispitanika	%	Ukupno	%
Gradski govor je iskvareniji	18	38,3	44	93,6
Seoski govor je iskvareniji	26	55,3		
Upitnici bez odgovora	1	2,1		
Odgovori u vidu komentara	2	4,2		

Tabela 13: Distribucija odgovora ispitanika ženskog pola na pitanje da li je iskvareniji gradski ili seoski govor

Ako se govor grada može tumačiti prestižnijim od govora sela, onda bi rezultati ukazivali na to da je ispitanicima ženskog pola mnogo više stalo do te vrste prestiža.

4. ZAKLJUČAK

Na osnovu dobijenih rezultata, može se zaključiti da većina ispitanika više vrednuje književni jezik, mada se istovremeno zalaže i za paralelnu upotrebu književnog jezika i zavičajnog govora, zavisno od situacije. Ma koliko se u javnom mnenju favorizovala striktna upotreba književnog jezika, prirodno je da svaki govornik zadrži, makar neke osobine zavičajnog govora. Jezik je bezbroj puta dokazao da je sam sebi vodič i da ima savršen mehanizam samoregulacije.

Razlika u vrednovanju gradskog i seoskog govora je neznatna tako da se može zaključiti da imaju isti status.

Kao što je rečeno, fakultet i godina studija ispitanika nisu uticali na odgovore. Verovatno se radi o tome da su studenti, već na početku studiranja, bez obzira na kom su fakultetu, ličnosti sa uveliko formiranim stavovima prema mnogim fenomenima, pa i prema fenomenu jezika, i da se mnogi od tih stavova, tokom godina studiranja pa sigurno i tokom celog života, uopšte i ne menjaju. A jezički stavovi, koji uglavnom predstavljaju izvesne predrasude, spadaju u izrazito konzervativne stavove koji se veoma teško menjaju.

...

¹ Bugarski smatra "narodna lingvistika predstavlja različita verovanja, vrednosti, stavove i sudove koji se u jezičkim zajednicama po tradiciji vezuju za pojedine jezike ili jezičke varijetete i za govornu komunikaciju uopšte". O definiciji pojma narodne lingvistike v. Bugarski (1986: 108, 109).

² Neki od tih radova su: Škiljan (1988), Jakovčević (1988), Vlahović (1989).

³ O pojmu govorne zajednice videti u Radovanović (1986: 151-152).

⁴ V. Bugarski (1986: 148-150).

⁵ Ovde je zapravo reč o standardnom jeziku, međutim, u upitniku je upotrebljen termin "književni jezik" zbog pretpostavke da je on mnogo bliži ispitanicima. O razlici između standardnog i književnog jezika videti u Bugarski (1986: 217-219).

⁶ V. Bugarski (1986: 129).

LITERATURA

- Bugarski, R. 1986. *Jezik u društvu*. Beograd: Prosveta.
- Jakovčević, N. 1988. Jedno istraživanje stavova o jezičnim varijetetima. *Govor* 1, 43-61.
- Radovanović, M. 1986. *Sociolingvistika*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Škiljan, D. 1988. Stavovi stanovnika Zagreba prema jeziku. *Kulturni radnik* 5, 166-212.
- Vlahović, N. 1989. *Popularni sudovi o jeziku na srpskohrvatskom jezičkom području*. Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. Neobjavljeni magistarski rad.

SUMMARY

POPULAR ATTITUDES TOWARDS VARIETIES OF SERBIAN

This paper discusses attitudes towards the varieties of the Serbian language. The research included 88 subjects (41 male and 47 female). Subjects were university students selected from all levels of study, from 18 different faculties and from 49 different towns.

Subjects think that the standard variety of Serbian is better than its dialects, but they also support parallel use of both, depending on the situation. Town speech is better evaluated than village speech for its nuances, but generally speaking, it can be concluded that they hold equal status.